

„אליעז“ : אפריקה - סודה של הצלחה

אם יכינו עלון-הדרכה לישראלים היוצאים מארצם לאפריקה אפשר שיהיה זה חומר קריאה טוב ומועיל עד מאד.

ראוי יהיה להזכיר שם, למשל, שהואיל ואפריקה היא יבשת חמה אין לו לאדם לקוות לטבול שם באמבט בקיץ (חוץ מאשר ברמת-ההר) על-ידי פתיחת ברוז המים החמים אלא רק על-ידי הטלת טבלה של קרח לתוך אמבט של „מים קרים“; שבאזורים רבים החלב יקר יותר מכל משקה אחר מפני שאין איש יודע לשמור עליו שלא יחמיץ בחום היום; שמצנני-אוויר הם מכשיר מהפכני ממש כתנורי-הפחמים הישנים באירופה משפכרי-המים; שאפריקאי מצפון לסאהארה הוא „ערבי“, שברזילאי צבעוני הוא „אסיאתי“ ואילו בן-האיטי הוא „אפריקאי“.

ראוי שיוזכר אותו עלון שאפריקה אין לה „עבר“ אפילו כשמבחינה רשמית יש לה „היסטוריה“, שהלאומיות אין לה ולא-כלום ללאומים, שפן אלה קיימים, במובן אירופי פחות או יותר, רק כשבטים. ראוי שינסה להסביר את חשיבותם של גינוני רשמיות לבני-אדם שעתה-זה יצאו מיערות-העד ואת הציביליזציה החדשה שלתוכה הוטלו הם תופסים במושגים של סמליות יותר מאשר במושגים של תועלת. הרי זו אחת הסיבות לכך שהאפריקאי מתרעם כל-כך על העובדה שתיירים אינם מופיעים אצלו כשהם לבושים כהלכה, מעוטרים סימני ציביליזציה רוממים כגון עניבה או מגבעת „רשמית“.

העלון מן הראוי גם שיכלול מילון קצר של מלים נרדפות. את המלה „עובד-גילולים“ יש לתרגם באנגלית או בצרפתית-האפריקאית של ימינו בביטוי „נטול השתייכות דתית“. המלה „מילגה“ יש לתרגמה כ„תשלום-המרץ“, גם אם היא מכוונת להמריץ משהו לעקור מפפר בג'ונגל ללונדון או לפאריז. את המלה „שחור“, כשהיא מכוונת להורות על צבע עורו של אדם, יש לתרגם במלה „אפריקאי“, וכן הלאה.

שעות על שעות אפשר להפליג ברשימת הפרדוקסים האפריקאיים האלה. אחד מהם הוא, בלי ספק, עובדת החדירה הישראלית ליבשת השחורה, שהודות לה באי-כוחה של ארץ קטנה בת שני מיליוני תושבים לבנים הם פופולריים וידועים באפריקה יותר מנציגים של מעצמות כסין או ברזיל, ואין צריך לומר — של אותן ארצות המשלמות עתה את מחיר הקולוניאליזם האירופי, אף אם, כדוגמת יוון, לא היתה להן יד כלל בכיבושים באפריקה לשעבר.

אחד הביטויים הקולעים ביותר שנתן אפריקאי לעמדתו כלפי הישראלים גם הוא מצלצל כמין דבר-הויפוכו. וכך אמר אותו אדם: „אנו מעדיפים את הישראלים מפני שצורתם כשל אירופים, הם אוכלים כאירופים וריחם כריח אירופים, אבל אינם

מתנהגים כמותם". ובאמת הרי הבדל זה בהתנהגות, כפי שהיא נקוטה בידי הישראלים וכפי שהיא נתפסת לאפריקאים, בו טמון סוד הצלחתנו ביבשת השחורה.

כמובן, יש עוד גורמים, בין לטובה בין לרעה. ישראלי היוצא לקניה לעשר שנים חי על פי העקרון הישן ש"חיים בלי עבדים הם חיי עבד", והוא מתהלך בתוך המעמד העליון של הארץ — מעמד שהוא "לבן" טהור — ממש ככל "עקור" אחר באפריקה. מספרם של הישראלים ה"עקורים" האלה באפריקה עדיין הוא קטן מאד, אך עשוי הוא לגדול ברבות הימים, וברכה גדולה תצמח לשמה הטוב של ישראל אם יתקבל חוק המעניק לנציג הישראלי את הסמכות לשלול את הדרפון מכל ישראלי המקדיח את תבשילו באפריקה, ממש כמו שהיו הקונסולים של ונציה נוהגים לעשות בתחילת התפשטותה המסחרית של הרפובליקה בשטחים העותר־מניים.

עוד סיבה מובנת למדי לפופולריות של המומחים הישראלים באפריקה טמונה בעובדה שבהשוואה למה שמקובל באפריקה הם האירופים המקבלים את השכר הנמוך ביותר ביבשת השחורה. מהנדס של "סולל בונה", או רופא של קופת־חולים, שמשפורתו ברוטו בישראל היא, נאמר, 800 ל"י, הוא בדון־ככל בעל־מקצוע ממדרגה ראשונה. חברו הצרפתי או הבריטי, ואין צריך לומר האמריקאי או הרוסי, לעולם לא יעזוב את עבודתו בארצו תמורת 800 דולר בחודש. אבל בעיניו של ישראלי הרי זה שכר הוגן מאד, ביחס.

אך גם לאחר שנתעלם מגורם הפופולריות, הנובע מהיעדרם של "ישראלים רעים" ומן העובדה ששירותיהם זולים־ביחס, עדיין עלינו לבקש טעמים אחרים לפריחה המפתיעה ביחסי שיתוף־הפעולה בין ארץ קטנה כישראל ליבשת גדולה ועצומה כאפריקה. את הטעמים האלה עלינו לבקש במעמקי הפסיכולוגיה של האפריקאים מזה והישראלים מזה.

*

ברי שהמדינות האפריקאיות החדשות זקוקות לעזרתם של טכנאים לבנים, והן רוצות להסתייע בהם בלי תנאי־לוואי. אמת גם שמדינה קטנה כישראל אין בה משום סכנה פוליטית לאומות החדשות. אך עדיין אין בזה משום תירוץ לכך שהישראלי רצוי ומקובל יותר מיוגוסלבים, יוונים, אוסטרים, סקנדינבים, אירים או אפילו איטלקים, שבמציאות המדינית של ימינו ודאי שאינם לבנים מסופנים יותר מן הישראלים — שהקומוניסטים, הערבים והסינים מתמידים לתאר אותם, סוף־סוף, יומם ולילה, כמכשירים בידי האימפריאליזם וכ"סוכנים" של המעצמות הקולוניאליות, העושים למען חזירתן לאפריקה.

שעה שאורח מגינאה, הקומוניסטית כמעט, קובע בגלוי שישראל היא "הארץ האירופית היחידה השומרת עדיין על הסוד של יצירת תקווה", הוא מתכוון לדבר החורג מגדר חישובים מדיניים או כלכליים פשוטים. אנטוני סמסון, אחד מראשי

המומחים בענייני אפריקה ומי־שהיה שנים רבות עורך העתון האפריקאי הנפוץ ביותר באפריקה הדרומית, אומר כי האדישות והבדילה שבהן היו האפריקאים שרויים דורות על דורות, ואשר מתוכן נגזרו מעט עם בואם של האירופים, עתה הקיץ עליהן הקץ. הקטליזטור, כיון שפתח בתמורה הכימית, שוב אין בו צורך. ולא עוד אלא שהרבה מנהיגים אפריקאיים מתפארים בכך שהם מערביים יותר מאנשי־המערב עצמם; ולא רק בלובן צווארוניהם אלא גם בעוז ובטוהר של רעיונותיהם, בהומניזם שלהם, בנצרות שלהם שאין בה משום גזענות, בצמאונם הלוהט לחינוך ולהשכלה.

„באפריקה הדרומית או המרכזית“, ממשיך סמסון ואומר, „מקוט שם האפריקאים רואים בעליל איך האוליגרכיה והפחד משחיתים את התרבות הלבנה, רואים הם עצמם בחניית יורשיה של התעודה המערבית ואילו בלבנים הם רואים את מחזיקיה שבגדו בה. משכילים ניגריים וקנייים המבקרים באוקספורד וקמברידג' נחרדים לנוכח היעדרן של התלהבות וסער־רוח ממושבי המדע העתיקים. הם־הם אנשי הרנסאנס האמיתיים... הציביליזטורים האירופיים מסרו את אבן־החכמים ואיבדוה.“

אמת הדבר, האירופים מסרו את אבן־החכמים ואיבדוה. ואולם, יש כאן יוצא־מֶן הכלל אחד: מדינת־ישראל.

כשהערבים טוענים שיש־אלה היא הניסוי המוצלח האחרון בישבנות אירופית הרי הם חולקים לה מחמאה לאמיתה. לאמיתו של דבר הפכה הישבנות, הקולוניזציה, והיתה לקולוניאליזם רק מפני שעל מקום רוח ההתלהבות והאמונה בציביליזציה של האדם הלבן קם הלז לארגן את הניצול בעודו נתקף ספקות גוברים והולכים בערכיו שלו. מבחינה זו, מבחינת ההתפשטות ה„לאומית“ או ה„מתרבתת“, הרי פסטרנק, על ספקותיו האנושיים, מסופן הוא לישבנות הרוסית ממש כמו שהיה ברנרד שוֹ לאימפריאליזם הבריטי.

מטבע האדם הוא שיהיה סולח לחוקים על מעשי־התועבה הנוראים ביותר, אך לעולם לא ימחל להם על שום ספק והיסוס. „גדולתה“ של ישראל בעיני האפריקאים נובעת מן העובדה שהארץ הקטנה הזאת היא גם תחום־השוליים היחיד של הציביליזציה האירופית המודרנית שלכאורה אין בו ספקות ביחס לעתידו, לערכיו הלאומיים, לזכות־קיומו.

בירושלים וברחובות עוסקים במדע לערך כמו באוקספורד, אך במידה גדולה הרבה יותר של „התלהבות“. בעיני אנשים המתקשים להבין את ההבדל בין הברית הישנה לחדשה, ישראל ה„נוצרית“ (שהרי לגבי האפריקאים כל הלבנים הם נוצרים) היא לא רק המקום שבו הופכים מדבר לגן פורח אלא גם המקום שבו אידיאלים לאומיים — ואם גם ישנים ולא חכמיים ביותר — עדיין יש בהם פשטות ואון, מקום שבו ההומניזם הוא דבר של ממש ועירוב־הגזעים הוא נוהג יפה לכל הצרכים, במיוחד לצרכים האינטימיים ביותר. הצינונות, שאפילו האפריקאים המשכילים ביותר (ואגב: לא הם בלבד...) אינם יכולים לתפסה כתנועה לאומית, נעשית „אפריקאית“ כשמסבירים אותה במונחים של רדיפות, של סחר־עבדים, של

הפליה. הדמוקרטיה המעשית של ישראל, שאין האפריקאים מוצאים בה כל טעם שעה שמסבירים אותה במונחים של סוציאליזם וחלוציות, נעשית אורח-חיים ראוי להערצה ולחקוי משעה שהיא נתפסת כהומניזם חדש ש"הומצא" על-ידי ארץ שבה אילצה ההגירה ההמונית בני-אדם מארצות ומגזעים שונים לדור בכפיפה אחת. אשר לתשוקת ההשכלה, הרי מעטות בעולם הארצות שמתגלה בהן ענין רב בלימוד מעשי יותר מאשר בישראל.

לפיכך אני סבור שאנחנו "פופולריים" באפריקה מפני שבעיני האפריקאים אנו מצטיירים כאי המצליח היחיד של ציביליזציה נוצרית בימינו. לעולם אל לנו לשכוח שהיות וזאת היא אמונתם העמוקה של ידידינו האפריקאים, הרי מקווים הם ללמוד מישראל לא רק את דרכי שימושינו בטכניקה המערבית אלא גם לקח מעשי ב"ציביליזציה ישראלית".

*

אבל שעה שאנו מעיינים בדבר בישראל גופה, האמנם נוכל לומר בביטחה ש"ציביליזציה לאומית" זו היא דבר שבמציאות, ושידנו משגת להאצילה אל מעבר לגבולותיה של ישראל?

אין ספק שקיים "אורח-חיים ישראלי". מי שאיני מאמין בכך, די לו שיעיף עין על התנהגותם של נהגי המוניות או של פקדי מס-ההכנסה שלנו. אבל אין זו התנהגות בלבד. כמו במקרה של "נערי עין-גדי", במנוגד ל"נערי האספרסו", הרי הוא גם פועל-יוצא מן הצורך העמוק למצוא צורת-חיים נעלה וטרנסצנדנטלית יותר מזו שמתגלמת ברגיל בשטח-ארץ מבודד ומצומצם כעין זה שלנו.

בשנים האחרונות חזרו ודשו בכל מישוריה של דעת-הקהל הישראלית בבעיה של תכלית המדינה והאידיאלים של הנוער שלנו. הטבח בכפר-קאסם נסך אור דראמתי על המגמות המסופנות שהנוער הישראלי עשוי להיתפס להן, לפחות בחלקו. לאמיתו של דבר הרי הפאשיזם והנאציות אינם בעיה חברתית וכלכלית בלבד. הם גם בעיה פסיכולוגית, המתגלעת מעצם הרגע שבו הרגשת הפשל גורמת ש"חיי האספרסו" נעשים אלטרנטיבה יחידה לנוער שאינו מוצא לו מטרה אחרת בחייו.

ישראל עדיין לא הגיעה למצב זה. אך עם הירידה הטבעית בכוח-המשיכה של אידיאלים "חלוציים", ועם ההתברגנות הגוברת של השכבות המנהיגות, הכרח היה למצוא איזו מטרה אלטרנטיבית לסיפוק דרישותיו וצרכיו הנפשיים של הדור החדש.

דומה כי אותם שהתנבאו שבהכרח עתידים אנו להידרדר למשטר של סוציאליזם פאשיסטי טעו לא פחות מאלה שסבורים היו כי רק על-ידי הקמת של מדינת-דת חדשה תוכל ישראל להתגבר על רגשות הפשל שלאחר נצחונה ולהילחם בסכנות ה"לבנטיניות".

אף שעדיין השעה מוקדמת מאד להסקת מסקנות, דומה כי הרבה סימנים מעידים כבר כי באפריקה ובאסיה ישקיע דור-העתיד של ישראל את מיטב מרצו וכוחותיו,

ואין להוציא מן הכלל את האפשרות שהרעיונות שאותם יביאו עמהם משטחי־פעולתם החדשים יעצבו את אישיותה של המדינה הרבה יותר מן האידיאליים הקלסיים של הציונות והסוציאל־דמוקרטיה.

אפריקה ואסיה יש בהן כדי לזמן לישראלים צעירים כר־פעולה אין־קץ. יבשות אלו יכולות לקלוט את כל העדפים שעשויים בתי־הספר שלנו להוציא, ועלולות הן אפילו לכלות את כל עתודותינו. דבר זה מצדו ירומם בישראל את קרנם של הלימודים המדעיים ויקצץ במעמדם של אלה הקשורים במשפט ובמדעים ה„פולי־טיים“, שבכל הארצות החדשות הם המקורות המסורתיים לאינטליגנציה בלתי־מרוצה וללבנטיניות. לפי ניסוחו של אחד האישים הראשיים של אונסק״ו, יצוא של תרבות ומוחות הוא „האימפריאליזם היחיד שהבגרות המדינית המודרנית“ והכבוד־העצמי הלאומי מוכנים לקבלו מארץ זרה. הקו שלנו בשיתוף־פעולה טכני עם מדינות אפריקה ואסיה רחוק הוא מספנת הסתבכות בצרות פוליטיות לעתיד־לבוא, ולא עוד אלא שמסתבר שהוא הקו היחיד העשוי לחזק את ידידותם של ידידינו החדשים באפריקה ובאסיה ולתת לה יתרון על איבתם של אויבינו במזרח התיכון ובאירופה המזרחית. אבל התועלת המוסרית מאפילה כאן על המעשית.

אין עתיד באפריקה לאיש לבן שאינו מעמיד מופת בחייו ובהתנהגותו. עם כל שיהיה הדבר מוזר למראית־עין, הרי נכחותם של האירופים באפריקה — ודבר זה נכון, מן הסתם, לגבי האמריקאים ממש כמו לגבי הרוסים — תהיה תלויה ב„אריסטוקרטיה“ (במובן האטימולוגי של „הטובים ביותר“) של אותם לבנים שיישארו ביבשת השחורה. הישראלי לא יימלט מן החוק הזה, ואלה העובדים כבר באפריקה יודעים באיזו מידה אישיותם היא תנאי להצלחת עבודתם.

דבר זה כשלעצמו יש בו משום הכשרה בעלת חשיבות עצומה. אך תועלתו מתרבה פי־כמה משעה שאנו תופסים שהכשרה זו ניתנה בחבלי־ארץ שמצד הקפס, מסורותיהם והיעדר־ההיסטוריה שלהם הם עצם ניגודם של ישראל ושל הערכים שעליהם נתגדלה. לא נוכל למצוא סם־מרפא עז יותר כנגד הקלאוסטרו־פוביה המסוכנת, שלתוכה נדחקה ישראל על־ידי שכנותיה. לא יצויר שדה טוב יותר להכשרת־הלבבות לנמיכות־רוח ולרחבות־דעת.

נעלמות הן דרכי ההשגחה. ומי יודע אם באחד הימים, בעתיד הרחוק, לא יקבע איזה היסטוריון ש„מלכות־ישראל השלישית“ עוצבה על־ידי מגעיה עם אפריקה ואסיה, ממש כמו שעוצבה הראשונה על־ידי מגעיה עם מצרים ובבל והשניה על־ידי מגעיה עם אתונה ורומא.